

Sobre la traducció del terme *Urteilskraft*

Jèssica Jaques Pi

Universitat Autònoma de Barcelona

Resum

Aquest article està basat en la tasca de traducció al català de la *Kritik der Urteilskraft* per part de l'autora.¹ Presenta la complexitat filosòfica del terme *Urteilskraft* i d'algunes de les paraules vinculades al seu camp semàntic, i en proposa la seva traducció gràcies a la clau atorgada per les tradicions aristotèlica, leibniziana i wolffiana, així com per la polèmica de la *vis viva*. Des d'aquesta perspectiva, la tercera crítica kantiana és entesa, més enllà de l'estètica i de la gnoseologia, com un text de filosofia del llenguatge i de creació d'un nou vocabulari metafísic.

Paraules clau: exercici de la facultat de jutjar, força, facultat, judici.

Abstract

This paper rests in the work of translation into Catalan of the *Kritik der Urteilskraft* endeavoured by the author. It displays the philosophical complexity of the term *Urteilskraft* and of some of the words connected with its semantic field, proposing their translation on the basis of the Aristotelian, Leibnizian and Wolfian traditions, and on behalf of the polemic about the *vis viva*. With the embodiment of such nuances, the Kantian text emerges, beyond aesthetics and teleology, as a text of philosophy of language affording a new meta-physical vocabulary.

Key words: exercise of the faculty of judgement, force, faculty, judgement.

Sumari

1. Sobre la traducció dels termes <i>Urteilskraft</i> i <i>Vermögen zu urteilen</i>	2. La configuració metafísica de la <i>Kraft</i> . La polèmica de la <i>vis viva</i> i el terme <i>Urteilskraft</i>

1. Sobre la traducció dels termes *Urteilkraft* i *Vermögen zu urteilen*

La *Kritik der Urteilkraft* (*K.U.*) és l'obra de Kant que requereix la tasca hermenèutica més atenta i pausada per a la seva disposició en el panorama general de la filosofia d'aquest autor, així com per a la seva situació en la filosofia europea de finals del segle XVIII. Hi conflueixen tres perspectives temàtiques aparentment força allunyades: la teleologia, que provenia de la tradició filosòfica; la gnoseologia crítica del llenguatge, d'arrel específicament kantiana, i la fonamentació d'una crítica de gust, inquietud filosòfica incipient i especialment engrescada aleshores a França i a Anglaterra.

A la tercera crítica kantiana hi ha diversos elements que coordinen aquests tres temes; entre els quals, el més fructífer és un dels termes que configura el títol, i que pren en l'obra un enorme abast tant quantitatiu com qualitatiu; es tracta d'*Urteilkraft*. La potència filosòfica d'aquesta paraula dóna algunes de les claus hermenèutiques més sòlides per treure l'entrellat temàtic del conjunt.²

La traducció i la dimensió filosòfica de la paraula *Urteilkraft* és complexa. Les versions més insensibles tradueixen *Urteilkraft* de la mateixa manera que *Vermögen zu urteilen*, val a dir, com a *facultat del judici* o com a *facultat de jutjar*, sense cap matís que permeti establir la distinció entre els dos termes alemanys. Les més barroeres tradueixen aquests dos referents per *Judici* amb majúscula, amb la intenció de distingir-lo de *judici* (*Urteil*) amb minúscula, entès en tant que el producte de la facultat de jutjar. Així, segons aquesta perspectiva, la facultat de jutjar o *Judici* (*Urteilkraft* segons aquestes traduccions) fóra la capacitat de conformar judicis, sense cap més determinació.

Aquesta manca de sensibilitat filosòfica comporta enormes dificultats a l'hora de construir els elements de comprensió de la unitat sistemàtica de *K.U.* Per què una *Crítica de la facultat de jutjar* hauria de dividir-se en la *Crítica de la facultat de jutjar estètica* i en la *Crítica de la facultat de jutjar teleològica*? Què hi fa incrustat al bell mig d'una reflexió sobre la facultat de jutjar l'acostament, des de diversos angles, al judici de gust? Aquestes preguntes i d'altres queden sense resoldre en plantejaments com els que s'acaben d'assenyalar, l'error principal dels quals ha estat el de no saber recollir la dimensió filosòfica profundament innovadora del terme *Urteilkraft*. Per dissenyar aquesta dimensió, les eines hermenèutiques probablement més precises i profitoses són els textos en els quals és Kant mateix qui reflexiona sobre aquesta qüestió.

El primer text que mereix atenció és un de les *Metaphysische Vorlesungen*, especialment atractiu per la seva contundència:

2. Els traductors i els estudiosos han estat més receptius a uns altres elements de coordinació de la tercera crítica que a aquest terme, la significació del qual roman normalment desatessa. Una excepció respecte a aquesta actitud és l'obra de Hannah Arendt *Das Urteilen. Texte zu Kants politischer Philosophie*. Munic / Zuric, Piper Verlag, 1998, així com la de Béatrice Longuenesse *Kant et le pouvoir de juger: sensibilité et discursivité dans l'Analytique transcendentale de la «Critique de la raison pure»*, París, PUF, 1993, vegeu-ne especialment la introducció, p. XIV-XV i l'epíleg de la segona part, titulat «l'unité de la *Critique de la raison pure* et de la *Critique de la raison pratique*» (p. 208–215).

Vermögen i *Kraft* han de ser distingides l'una de l'altra. Per *Vermögen* ens representem la possibilitat d'una acció, acció de la qual la facultat no conté la raó suficient. La facultat és la simple possibilitat de l'acció.³

A més de desautoritzar la traducció de *Vermögen zu urteilen* i de *Urteilkraft* pel mateix terme, aquest text determina un ordre precís en la cadena d'elements transcendents, en la qual la *Vermögen* és «prèvia» a la *Kraft*, i ha d'estar referida a l'acció, tot i que no en posseeix la raó suficient, sinó que només és la *simple possibilitat* d'aquesta acció. No queda prou clara aquí quina és la relació entre la *Vermögen*, la *Kraft* i l'*acció* (*Handlung*); acostem-nos-hi amb la *Reflexió* 3582:

La possibilitat interna d'una *Kraft* (de l'actuació) és la *Vermögen*, com ara: algú pot tenir una gran *Vermögen* per a la ciència, però, tanmateix, no tenir la *Kraft* de la perspicàcia.⁴

Aquest text mostra que una acció dóna per suposats dos moments gnoseològics ben diferenciats, el de la *Vermögen* i el de la *Kraft*; tots dos són imprescindibles per a la resolució de l'actuació. El text de la *Reflexió* 3584 insisteix en aquesta perspectiva, i decanta rotundament el vector de l'acció cap a la *Kraft*:

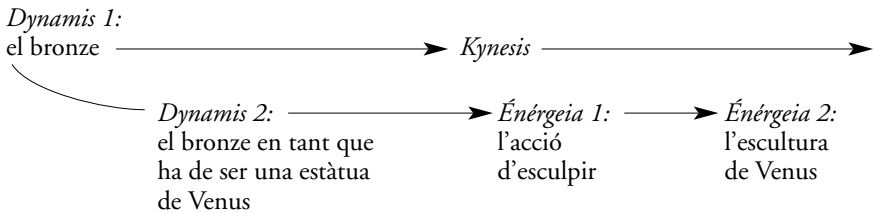
Vermögen i *Kraft*,
 potentia - actus.
 La *Kraft* actua, la *Vermögen* no.⁵

La *potentia* es relaciona amb la *Vermögen*, mentre que la *Kraft* es relaciona amb l'*actus*.⁶ Més endavant veurem com aquesta relació no és tan senzilla. Ara per ara, atenguem la qüestió que el text manifesta clarament que el llenguatge aristotèlic pot ser de gran ajuda per escatir les diferències entre els moments gnoseològics respectius de la *Vermögen* i de la *Kraft*. Serà útil, doncs, de recordar-hi, especialment al text de la *Física* III 201a:

3. «*Vermögen* und *Kraft* muß von einander unterschieden werden. Beym *Vermögen* stellen wir uns die Möglichkeit einer Handlung vor, es enthält nicht den zureichenden Grund der Handlung welches die *Kraft* ist sondern die bloße Möglichkeit derselben» (Ak. XXVIII, 434).
4. «Die innere Möglichkeit einer *Kraft* (des Handelns) ist das *Vermögen*, z. E. Jemand kann ein großes *Vermögen* zur Wissenschaft haben, aber hat noch keine *Kraft* der Scharfsinnigkeit» (Ak. XVII, 72).
5. «*Vermögen* und *Kraft*, potentia - actus. Die *Kraft* handelt, das *Vermögen* nicht» (Ak. XVII, 72).
6. Kant trenca aquí amb el llegat de Wolff, que identificava la *Kraft* amb la potència, vegeu MEISSNER, H., *Philosophisches Lexicon aus Christian Wolffs sämtlichen deutschen Schriften*. Düsseldorf, Stern Verlag Jannsen and Co., 1970 (original de 1737).

Y puesto que distinguimos en cada género lo actual y lo potencial, el movimiento es la actualidad de lo potencial en cuanto a tal [...] El movimiento es, pues, la actualidad de lo potencial, cuando al estar actualizándose opera no en cuanto a lo que es en sí mismo, sino en tanto que es movable. Entiendo el «en tanto que» así: el bronce es estatua en potencia, pero el movimiento no es la actualidad del bronce en tanto que bronce, pues no es lo mismo ser bronce que ser algo en potencia [...] es evidente que el movimiento es la actualidad de lo potencial en tanto que potencial. (Segons la traducció de Guillermo R. de Echandía)

Aquest text proposa, al meu entendre, l'àmbit en el qual cal situar les precisions requerides; aquest àmbit és el del *moviment*, entès com a «actualitat d'allò que és potencial en tant que és potencial» («actus entis in potentia quantum in potentia»). El lloc de la *Kraft* kantiana és precisament aquest «en tant que». En un esquema:

Els termes grecs són els mateixos per a la *dynamis 1* i *2*, igual que per a l'*énérgieia 1* i *2*. Les traduccions llatines —a les quals poden ser superposades les alemanyes i les franceses— ofereixen les precisions requerides amb relació a l'*énérgieia*, la qual cosa permet de referir l'*énérgieia 1* a l'*actio*, a la *Handlung* i a l'*action*, i l'*énérgieia 2* a l'*actum*, a l'*Akt* i a l'*acte*. La situació gnoseològica que s'està plantejant és la següent: al continu que es dona entre la parella de correlatius «potència / acte» s'hi encabeix una altra parella de termes constituïda per la *dynamis 2* i l'*actio*. I són precisament aquests dos moments gnoseològics els que concentren l'interès kantiana a *K.U.* La *dynamis 2* és una potència que es refereix a un acció concreta; ha deixat de ser «potència i res més» (*dynamis 1*) per passar a tenir una primera determinació que li permet d'anar cap a l'acció; aquest és el lloc de la *Kraft* (la traducció de la qual reservo per a més endavant). L'esquema següent recull el que s'ha anat desentrellant fins ara:

Termes grecs aristotèlics	<i>dynamis (1)</i>	<i>dynamis (2)</i>	<i>énérgieia (1)</i>	<i>énérgieia (2)</i>
Termes llatins	<i>potentia</i>	<i>vis</i>	<i>actio</i>	<i>actus</i>
Termes kantians	<i>Vermögen</i>	<i>Kraft</i>	<i>Handlung</i>	<i>Akt</i>
Traducció	facultat	acció	acte	

Tornem ara als textos kantians. La *Reflexió* 3585 esdevé definitiva per completar aquest esquema:

El principi intern de la possibilitat de l'actuació és la facultat*, com ara una màquina**.

* El fonament de determinació intern de la facultat per a l'actuació és el conat (*conatus*). La facultat juntament amb una pretensió a actuar és la *Kraft*.

** La facultat juntament amb un fonament de determinació d'ella mateixa és la *Kraft*; la *Kraft* (és a dir, conjuntament, facultat i fonament de determinació d'aquesta) és, per ella mateixa, suficient per a la realitat de l'acció. Així, «*posita vi (per se) ponitur actio*».⁷

El text mostra d'una manera molt precisa la caracterització del moment gnoseològic de la *Kraft*. Així, aquesta és la *Vermögen* en tant que li és afegida una determinació, que és la raó suficient de l'acció, de la mateixa manera que la *dynamis 2* era la *dynamis 1* amb l'afegit d'una determinació, que el text kantian xifra en un *conatus*, en una *pretensió* (terme, d'altra banda, emparentat amb la *força*). Aquest és el sentit del text de la *Reflexió 3586*, que reafirma la vinculació necessària entre els termes de la correlació que es dona entre la *Kraft* i l'acció:

Actuar significa: contenir la raó suficient de l'accident.

La possibilitat de l'acció és la facultat.

La raó suficient interna de l'acció és la *Kraft*.⁸

La *Reflexió 3590* mostra com aquesta relació de la *Kraft* amb l'acció en termes de raó suficient, pot arribar a traduir-se a termes de *causalitat* quan la referència és la correlació *substància / accident*:

La relació real d'una substància en tant que causa amb l'efecte que és possible a través d'ella s'anomena *Kraft*.⁹

És en aquest sentit, i només en aquest sentit, que la *Urteilkraft* pot ser entesa com una de les *Erkenntnisvermögen*, com una de les *facultats del coneixement*, tal com proposa el quadre del final de la introducció de *K.U.*; és una *facultat que es disposa a l'acció*, és una de les capacitats humanes necessàries per

7. «Das innere Prinzip der Möglichkeit des Handelns ist das Vermögen*, z. E. Maschine**.

* Der innere Bestimmungsgrund des Vermögens zum handeln ist Bestrebung (*conatus*). Das Vermögen mit einer Bestrebung zu handeln ist Kraft. [...].

** Das Vermögen mit einem Bestimmungsgrunde desselben zusammen (z. B. ein angesetzter Hebebaum) ist Kraft. Die Kraft (also Vermögen und Bestimmungsgrund desselben zusammen) ist für sich zur Wirklichkeit der Handlung zureichend. Also *posita vi (per se) ponitur actio*».

(Ak. XVII, 73)

8. «Handeln heißt: den Zureichenden Grund des *accidentis* enthalten. Die Möglichkeit der Handlung ist das Vermögen. Der Innerlich zureichende Grund der Handlung ist die Kraft».

(Ak. XVII, 74)

9. «Die reale Beziehung einer Substanz als Ursache auf die durch sie mögliche Wirkung heißt Kraft».

(Ak. XVII, 76)

al coneixement, la d'actualitzar la facultat de jutjar, i consisteix específicament a sotmetre de manera lingüística un particular a un universal.

Sembla que aquests textos precisen prou acuradament la ubicació gnoseològica de la *Kraft*. Ha arribat el moment, doncs, de trobar un terme adient per traduir-lo. La millor manera de fer-ho és mitjançant els exemples, la base dels quals pot ser el text, citat més amunt, de la *Reflexió* 3582, on s'afirmava que «algú pot tenir una gran facultat per a la ciència, però, tanmateix, no tenir la *Kraft* de la perspicàcia». Certament, per poder dur a terme una activitat científica, no és suficient amb «tenir(-hi) una gran facultat», val a dir, a tenir (com a mínim), una intel·ligència suficient i un esperit inquiet, sinó que es requereix tota una altra sèrie de qüestions imprescindibles: la perspicàcia, la constància, una gran diversitat de coneixements i la pretensió de dur a terme un projecte científic, encara que no sigui d'una manera immediata ni estigui perfectament definit; tot això pertany a l'àmbit de la *Kraft*.

Passem ara a un altre exemple, el de la professió. «Exercir una professió» significa tenir la facultat de fer-ho i, a més, haver estudiat o après l'ofici, exercitar-la en aquest moment o tenir la intenció de continuar exercitant-la, encara que en aquest moment no s'estigui duent a terme cap acte professional. Així, d'un metge es diu que «exerceix com a metge» encara que en aquest moment no estigui curant ningú. És aquest *exercir* el que concentra la significació de la *Kraft*. Així, recuperant els textos anteriors, la facultat de ser metge (el fet d'estar ben dotat per ser-ho) seria la mera possibilitat de l'exercici d'aquesta professió (vegeu el text de *Metaphysische Vorlesungen*, citat a la nota 2), mentre que l'exercici de la professió mèdica abastaria la noció de tendència cap a l'acció curativa o pal·liativa (noció no contemplada en la facultat; vegeu la *Reflexió* 3584, citada més amunt), i seria suficient per a la realitat d'aquesta acció (vegeu *Reflexió* 3585, citada més amunt).

Aquest exemple ha estat triat intencionadament. Així, el camp semàntic del terme *exercici*, en tant que abasta la significació d'una disposició que inclou l'adquisició, el desenvolupament i la conservació d'uns requisits per a una acció i la pretensió de dur-la a terme, és efectiu per proposar-lo com a traducció del terme *Kraft*.

Tornem ara a *K.U.* S'amplia a continuació l'esquema presentat anteriorment amb la incorporació del terme adoptat per a la traducció de *Kraft* i les seves implicacions en l'àmbit de la *Urteilkraft*:

Termes grecs aristotèlics	<i>dynamis</i> (1)	<i>dynamis</i> (2)	<i>énéргеia</i> (1)	<i>énéргеia</i> (2)
Termes llatins	<i>potentia</i>	<i>vis</i>	<i>actio</i>	<i>actus</i>
Termes kantians	<i>Vermögen</i>	<i>Kraft</i>	<i>Handlung</i>	<i>Akt</i>
Traducció	facultat	exercici	acció	acte
Termes kantians referits a l'àmbit de la <i>urteilkraft</i>	<i>Vermögen zu urteilen</i>	<i>Urteilkraft</i>	<i>urteilen</i> <i>Beurteilen</i>	<i>Urteil</i> <i>Beurteilung</i>
Traducció	facultat de jutjar	exercici de la facultat de jutjar	jutjar apreciar	judici apreciació

Passem ara a les implicacions gnoseològiques d'aquestes precisions terminològiques, que són notables, i que fan de *K.U.* una obra molt propera a la sensibilitat filosòfica contemporània. Des de la perspectiva d'aquestes precisions, Kant no estaria preocupat a *K.U.* per la *facultat de jutjar* sense cap matís, relacionada amb l'enteniment (vegeu *K.r.V.* A 69 / B 94) i que ja havia estat prou atesa a *K.r.V.*, de manera general a la «Lògica transcendental» i de manera més específica a l'«Analítica dels principis», sinó que la seva intenció és la d'estudiar el moment gnoseològic en el qual la facultat de jutjar ha assolit tots els elements necessaris per passar a l'acció; des d'aquesta perspectiva, l'original de *K.U.* reïx amb molta més fermesa que les traduccions que ens envolten el seu paper de mediadora entre *K.r.V.* i *K.p.V.* Així, la tercera crítica versa sobre els elements necessaris perquè l'acció judicial pugui esdevenir-se, el més important dels quals serà la noció de *finalitat* (*Zweckmäßigkeit*), *subjectiva* (segons la significació kantiana del terme) a la primera part de *K.U.*, *objectiva* a la segona part.

Esdevé fàcilment comprovable que els termes conformats amb *-kraft* se situen en l'àmbit gnoseològic indicat. Així, l'*Einbildungskraft* es refereix al conjunt de disposicions necessàries per a la construcció d'imatges (la disposició reproductiva, la productiva, la sintètica i la pretensió a actuar); la *Vorstellungskraft* es refereix al conjunt de disposicions necessàries per a la construcció de representacions (la disposició intuïtiva, la conceptual, la imaginativa en tant que sintètica i la pretensió a actuar); finalment, la *Urteilkraft* es refereix al conjunt de disposicions necessàries per a la construcció del judici (*Urteil*). La llista d'aquestes disposicions abastaria i ampliaria tot el sistema transcendental estudiat a *K.r.V.*, atès que, per construir un judici, val a dir, per sotmetre de manera lingüística un particular a un universal, s'han d'*activar* les disposicions de la sensibilitat, l'enteniment, la imaginació i la raó i tots els elements gnoseològics que aquestes facultats impliquen (intuïcions empíriques i pures, conceptes empírics i categories, idees estètiques i racionals), que es combinen de manera diversa segons quin sigui el judici que es construeixi. La traducció de base que proposo per als dos primers termes és la d'*exercici de la imaginació* i d'*exercici de la representació*.

Hi ha d'altres termes que es construeixen amb *-kraft* i que a *K.U.* apareixen normalment en plural. Es tracta d'*Erkenntniskräfte*, *Gemütskräfte* i *Lebenskräfte*. Per als dos primers, en analogia amb els anteriors i amb la intenció de recollir el plural, proposo les traduccions de base *exercitació del coneixement* i *exercitació del psiquisme*. La darrera és l'única que permet mantenir una certa variació, atesa la connotació de *vitalitat* que pren als textos kantians; s'hi proposa la traducció per *impulsos* o *energies vitals*.

Arribats en aquest punt, cal considerar un altre aspecte. Més amunt s'ha caracteritzat la *Kraft* com a *dynamis 2*, que significava una potència que ha deixat de ser «potència i res més» per tenir una primera determinació que és la raó suficient de l'acció. Hom s'ha de preguntar ara quina és la determinació que la *Urteilkraft* afegeix, en tant que raó suficient de l'acció judicial, a la *Vermögen zu urteilen*. La resposta a aquesta pregunta implica la consideració del fet que,

explícitament o implícitament, el terme *Urteilkraft* va acompanyat d'un d'aquests dos adjectius: *reflexiu* (*reflektierend*) o *determinant* (*bestimmend*). Certament, la gnoseologia kantiana entén que no hi ha cap *exercici de la facultat de jutjar* ras i curt, sinó que hi ha l'exercici reflexiu del judici i hi ha l'exercici determinant del judici; el primer és la disposició prèvia i la pretensió de construcció de judicis quan el particular està donat i s'ha de cercar l'universal, mentre que el segon designa la situació de subsunció d'un particular a un universal donat (vegeu *K.U.* § IV). Així, perquè la *facultat de jutjar* (*Vermögen zu urteilen*) es posi en marxa, caldrà que es decanti per una d'aquestes dues *Kräfte*, per un d'aquests dos tipus d'exercici. El primer està estudiat a bastament, amb el mètode sintètic, a la «Lògica transcendental» de *K.r.V.*, amb el mètode analític als *Prolegòmens*, mentre que el segon ja preocupa Kant a la «Dialèctica transcendental» de *K.r.V.*, més concretament a l'apèndix, amb dos títols successius: «L'ús regulador de les idees de la raó pura» (A 642 / B 670 – A 668 / B 696) i «L'objectiu final de la dialèctica natural de la raó humana» (A 669 / B 697 – A 704 / B 732), textos d'un vigor filosòfic insuperable que han de ser considerats l'avantsala de *K.U.* Aquesta obra, per la seva banda, es converteix en el tractat dedicat a l'estudi de l'exercici reflexiu del judici, que és l'exercici que antecedeix en l'ordre transcendental el determinant, i que suplanta la mancança d'universal amb la noció de *finalitat*. Així, la *Crítica de l'exercici estètic de la facultat de jutjar* (*Kritik der ästhetischen Urteilkraft*) i la *Crítica de l'exercici teleològic de la facultat de jutjar* (*Kritik der teleologischen Urteilkraft*) són sengles estudis sobre la dinàmica gnoseològica que es genera en la construcció dels judicis a partir de la finalitat *subjectiva* (la finalitat no conceptual, és a dir, *estètica*) en la primera part de *K.U.* i de la finalitat real (la finalitat conceptual o «lògica») en la segona part. Aquesta és la trama unitària de *K.U.*, una trama que configura l'obra com un tractat de teleologia i de gnoseologia crítica del llenguatge. La tercera perspectiva temàtica que s'ha anunciat al començament d'aquest article, la de la crítica de gust, és, d'una banda, un exemple de l'exercici estètic de la facultat de jutjar, val a dir, una aplicació concreta de la finalitat subjectiva i una fonamentació crítica del vocabulari per a les disciplines vinculades al gust. Però, d'altra banda, i molt més important per al desenvolupament general de l'obra i de la globalitat de la gnoseologia kantiana, l'estudi del judici de gust permet d'incloure en la dinàmica transcendental la relació harmoniosa entre les facultats a partir de la constatació del plaer en la simple reflexió (vegeu § 39), harmonia necessària, segons Kant, per a la globalitat del procés gnoseològic. És així com Kant estableix les condicions primeres del coneixement, ara en un àmbit pre-categorial, desatès a la seva obra anterior. I, amb elles, addueix les condicions fonamentals de la *comunicabilitat* dels judicis (vegeu § 60), condició prèvia per al coneixement; aquesta preocupació ens remet a la consideració de l'acció comunicativa i de la intersubjectivitat (vegeu § 40).¹⁰

10. En aquesta línia interpretativa se situen E. Cassirer (vegeu *Kants Leben und Lehre*. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1979, i A. Philonenko (vegeu la introducció a la seva traducció de *K.U.*, París, Vrin, 1993).

2. La configuració metafísica de la *Kraft*. La polèmica de la *vis viva* i el terme *Urteilkraft*

Per acabar, voldria fer avinent un argument d'índole històrica i circumstancial que serveix per avalar el camp semàntic defensat aquí per a la *Kraft* kantiana, així com la traducció que s'hi ha proposat. El context filosòfic d'aquest argument és el de la necessitat de creació de vocabulari metafísic en llengua alemanya, tasca per a la qual l'obra de Kant, que recollí la de Wolff, fou de la màxima eficàcia. El context acadèmic és el de la polèmica sobre la *vis viva*,¹¹ originada amb la publicació per part de Leibniz l'any 1686 de la *Brevis Demonstratio Erroris memorabilis Cartesii, et aliorum circa legem naturalem, secundum quam volunt a Deo eandem semper quantitatem motus conservari; qua et in re mechanica abutuntur*,¹² i màximament engrescada en el camp de les ciències de la naturalesa a finals del segle XVIII.

La *Brevis Demonstratio* té uns textos paral·lels als paràgrafs XVII i XVIII del *Discurs de metafísica*. Per fer-se càrrec de les coordinades generals d'aquesta controvèrsia, n'hi ha prou de llegir-ne els títols respectius: «Exemple d'una màxima subalterna de la llei natural, on es mostra que Déu conserva sempre regularment la mateixa força, contra els cartesians i altres» i «La distinció de la força i la quantitat de moviment és important, entre altres coses, per jutjar que s'ha de recórrer a consideracions metafísiques alienes a l'extensió per explicar els fenòmens dels cossos».

La síntesi més recixida de la controvèrsia la fa Pierre Burgelin en el seu *Commentaire du discours de métaphysique de Leibniz*; quan, en comentar els paràgrafs esmentats, dóna les claus per a la comprensió de la confrontació entre la teoria de Leibniz i la de Descartes:

Car si tout phénomène est seulement mouvement et si celui-ci se conserve, tout est désormais exprimable mathématiquement. Descartes pensait pouvoir déduire ce principe de la sagesse de Dieu, immuable. [...].

11. Per a l'estudi d'aquesta polèmica, remeto el lector a la bibliografia següent:
  - DUGAS, R., *Histoire de la mécanique*. París, Ed. Dunod, i Neuchatel, Editions du Griffon, 1950.
  - DUGAS, R., *La mécanique au XVIII siècle*. París, Ed. Dunod, i Neuchatel, Editions du Griffon, 1954.
  - ILTIS, C., «D'Alembert and the *vis viva* Controversy», *Studies in History and Philosophy of Science*, 1970, 1: 115-24.
  - ILTIS, C., «Leibniz and the *Vis Viva* Controversy», *Isis*, 62 (1971): 21-35.
  - ILTIS, C., «Bernoulli's Springs and Repercussions in the *Vis Viva* Controversy», 13e Congres Internationale d'Histoire des Sciences, *Actes*, V (1971): 309-15
  - HANKINS, T., «Eighteenth-century Attempts to Resolve the *Vis Viva* Controversy», *Isis*, 56 (1965): 281-97.
  - JAMMER, M., *Concepts of Force. A study in the foundations of dynamics*. Cambridge / Massachusetts, Harvard University Press, 1957.
  - LAUDAN, L.L., «The *Vis Viva* Controversy: a Post-Mortem», *Isis*, 59 (1968) 131-43.
12. V. LEIBNIZ, G.W., *Opera Omnia*. Vol. III, *Opera mathematica*, p. 180-7. Hildesheim-Zurich-Nova York, Georg Olms Verlag, 1989.

Le principe est *plausible*, car on en saurait expliquer mathématiquement que s'il y a un principe de conservation. Mais s'il est légitime de croire que Dieu conserve quelque quantité constante, rien en permet de dire *a priori* qu'il conserve plutôt le mouvement que quelque autre quantité. [...].

Descartes identifie faussement la force et la quantité de mouvement, c'est-à-dire le produit de la masse par la vitesse. C'est ce point que Leibniz conteste. La force est autre que la quantité de mouvement. Elle est d'une autre nature et en se laisse pas tirer des mathématiques prises en elles-mêmes. La quantité de mouvement accompagne la force sans pour cela la mesurer. [...] Est-ce à dire qu'en introduisant la notion métaphysique de la force, nous renonçons à l'acquis le plus important de la science: l'expression mathématique des phénomènes? Cela, Leibniz en le veut à aucun prix. La *force vive*, c'est-à-dire celle qui sous-tend un mouvement, si elle en se déduit pas de la mécanique se laisse exprimer par une formule: elle est le produit de la masse par *le carré* de la vitesse. Alors seulement le principe de l'égalité de la cause pleine et de l'effet entier, proposition métaphysique à laquelle se réduit toute la mécanique, sera respectée. [...]

En résumé, la force vive s'exprime mathématiquement, mais la loi en saurait être tirée sans plus des mathématiques.¹³

De fet, la controvèrsia entre cartesians i leibnizians era molt més que una polèmica de ciències naturals; comportava una contraposició de paradigmes metafísics, el mecanicista per als cartesians, el teleològic per als leibnizians. El primer es basava en la reivindicació de la causa eficient com a principi explicatiu; el segon, en la causa final. Kant recull i intenta sintetitzar la controvèrsia entre cartesians i leibnizians a la seva obra *Gedanken von der wahren Schätzung der lebendigen Kräfte und Beurteilung der Beweise, deren sich Leibniz und andere Mechaniker in dieser Streitsache bedient haben* (Königsberg, 1747; Ak. I, 1-181), amb una clara decantació, però, per la posició leibniziana, tal com es pot apreciar especialment al § 3, on es recull la noció de *vis activa*.

Al § 6 de la mateixa obra, Kant desplaça la noció de *força* des de la física cap a la psicologia. Entenc que també a *K.U.* es dona un desplaçament d'aquesta noció, però ara cap a l'àmbit del vocabulari metafísic en llengua alemanya, que era, encara, del tot incipient.¹⁴ Són gratament sorprenents, en aquest sentit, els textos següents de Leibniz, que defineixen la *força* i, més concretament, la *força activa* de la mateixa manera que en el present article s'ha definit, de la mà dels textos de Kant, la *Kraft*:

Tout se fait mécaniquement dans la nature [...] mais les principes même de la mécanique et les lois du mouvement naissent à mon avis de quelque chose

13. BURGELIN, P., *Commentaire du «Discours de métaphysique» de Leibniz*. Paris, PUF, 1959, p. 203-5.

14. Val a dir que el terme *Kraft* ja havia estat utilitzat per G. F. Meier en un context estètic (amb el terme *Beurteilungskraft*), a la seva obra *Anfangsgründe aller schönen Künste und Wissenschaften*. Halle, 1748-50.

de supérieur, qui dépend plutôt de la métaphysique que de la géométrie et que la imagination en saurait atteindre, quoique l'esprit le conçoit fort bien. Ainsi je trouve que dans la nature, outre la notion d'étendue, il faut employer celle de la *force*,¹⁵ qui rend la matière capable d'agir et de résister; *et par la force ou puissance, je n'entends pas le pouvoir ou la simple faculté*¹⁶ *qui n'est qu'une possibilité prochaine pour agir et qui étant comme morte même en produit jamais une action sans être excitée par dehors, mais j'entends un milieu entre le pouvoir et l'action, qui enveloppe un effort, un acte, une entéléchie, car la force passe d'elle-même à l'action en tant que rien l'empêche.* C'est pourquoi je la considère comme le constitutif de la substance, *étant le principe de l'action* qui en est le caractère. Ainsi je trouve que la cause efficiente des actions physiques est du ressort de la métaphysique.¹⁷

La definició més clara de la *vis viva* leibniziana la trobem en un text de 1695, en el qual es diferencia de la *vis morta* i s'acosta considerablement al concepte contemporani d'*energia cinètica*:

D'ací un doble concepte de «força»: una és elemental, a la qual designo *morta*, car en ella encara no hi ha moviment, ans tan sols sol·licitació al moviment, com la bola al canó o la pedra en la fona, àdhuc quan es troba encara lligada per la corretja; l'altra és la força ordinària, unida al moviment actual, la qual anomeno *viva*.¹⁸

El resum dels dos textos el podríem trobar en el següent:

Per anticipar les meves concepcions, diré de moment que la noció de forces, o força (que els germànics anomenen «Krafft» i els francesos «la force»), noció per a l'explicació de la qual he adduït una ciència especial, la dinàmica, aporta molta claredat per comprendre la veritable noció de substància. Perquè la força activa difereix del concepte de potència nua familiar als escolàstics en el fet que aquesta potència activa o facultat dels escolàstics no és res més que una possibilitat preparada per actuar, que tanmateix necessita una exercitació aliena o un estímul per tal de passar a l'acció. Però la força activa conté una certa activitat o entelequia i és el terme mitjà entre la facultat d'actuar i l'acció en

15. Les cursives que apareixen en aquest text són meves.

16. Això correspondria a la *Vermögen* kantiana.

17. LEIBNIZ, G. W., *systeme nouveau de la nature et de la Communication des Substances, bien que de la union qu'il y a entre l'âme et le corps*. Citat a BURGELIN, P., *op. cit.*, p. 205, segons l'edició de Gerhardt dels *Philosophische Schriften*, Berlín, 1875-1890, text que no coincideix amb la versió de l'*opera omnia* de Georg Olms Verlag, segons Ludovici Dutens (el *Systeme nouveau* es troba al volum III, p. 49-56).

18. «Hinc "vis" quoque duplex: alia elementaris, quam et mortuam apello, quia in ea nondum existit motus, sed tantum sollicitatio ad motum, qualis est globi in tubo, aut lapidis in funda, etiam dum adhuc vinculo tenatur; alia vero vis ordinaria est, cum motu actuali conjuncta, quam voco *vivam*».

(LEIBNIZ, G.W., *Opera Omnia*. Vol. III, *Opera mathematica*, p. 318. Hildesheim-Zurich-Nova York, Georg Olms Verlag, 1989).

ella mateixa; inclou el conat, i, així, passa a l'operació per si mateixa, sense cap auxili.¹⁹

Per concloure, es pot dir que *K.U* és la reinterpretació crítica del paradigma teleològic leibnizià. Com en Leibniz, la *naturalesa-artefacte* s'ha convertit, des de l'apèndix de la «Dialèctica transcendental», en *naturalesa-organisme*, que només s'entén desde l'hegemonia crítica de la *finalitat*. Aquesta reinterpretació es desenvolupa en tres actes: la situació gnoseològica crítica de la noció de *finalitat* (a la primera i la segona introducció), l'estudi de la *finalitat subjectiva* (a la *Kritik der ästhetischen Urteilskraft*) i l'estudi de la *finalitat objectiva* (a la *Kritik der teleologischen Urteilskraft*). En tots tres, la *Kraft* ha deixat de ser un terme del vocabulari físic per esdevenir un terme del vocabulari metafísic i pertanyent al subjecte transcendental, és a dir, al ventall de funcions gnoseològiques, i indica la capacitat del subjecte per posar en obra una acció judicativa *concreta*; aquest *posar en obra* es regeix, en el cas del judici estètic, per la *finalitat subjectiva*, en el cas del teleològic, per la *finalitat objectiva*. Aquest perfil gnoseològic de la *Kraft* fa que la traducció de base per *exercici* es mostri fructífera, en el sentit que connota la possibilitat d'una acció, la possessió dels requeriments necessaris i la pretensió d'actuar. La tasca de *K.U.* és la d'esbrinar com s'ha d'exercir el judici quan l'universal no està donat, val a dir, quan el subjecte se situa en l'àmbit del límit que la metafísica crítica havia prefixat, i mira, perplex, cap enfora.

19. «Cujus rei ut aliquem gustum dem, dicam interim, notionem *virium* seu virtutis (quam Germani vocant «Krafft», Galli «la force») cui ego explicandae peculiarem *Dynamices* scientiam destinavi, plurium lucis afferre ad veram *notionem* substantiae intelligendam. Differt enim vis activa a potentia nuda vulgo scholis cognita, quod potentia activa Scholasticorum, seu facultas, nihil aliud est quam propinqua agendi possibilitas, quae tamen aliena excitatione, et velut stimulo indiget, ut in actum transferatur. Sed vis activa actum quandam sive entelecheiam continet, atque inet facultatem agendi actionemque ipsam media est, et conatum involvit; atque ita per se ipsam in operationem fetur; nec auxiliis indiget, sed sola sublatione impedimenti» (*De primae philosophiae emendatione et de notione substantiae*. A *Opera Omnia*. Vol. II, *Logica et metaphysica. Physica generalis, Chymia, Medicina, Botanica, Historia naturalis, Artes*, p. 19-20. Hildesheim-Zuric-Nova York, Georg Olms Verlag, 1989).